

KODEKSY I PRZEWODNIKI ESOMAR WORLD RESEARCH

REALIZACJA WYWIADÓW Z UDZIAŁEM DZIECI I MŁODZIEŻY

Wszystkie kodeksy i przewodniki ESOMAR, w tym także ich najnowsze aktualizacje, są dostępne (w języku angielskim) pod adresem:

www.esomar.org

© 1999 **ESOMAR**.

Ostatnie wydanie: 2009.

Tłumaczenie: Danuta Przepiórkowska

Konsultacja merytoryczna: Włodzimierz Daab

PROWADZENIE WYWIADÓW Z DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ

Spis treści

WPROWADZENIE	4
WYMOGI	7

WPROWADZENIE

Na świecie prowadzi się sporo badań z udziałem dzieci i młodzieży, zarówno w celach komercyjnych, jak i socjologicznych. Jest to uprawniona i cenna forma badań, ale – zgodnie z treścią Międzynarodowego Kodeksu ICC/ESOMAR [polska wersja: „Międzynarodowy kodeks badań rynku i badań społecznych ICC/ESOMAR”,

http://www.ofbor.pl/public/File/Miedzynarodowy_Kodeks_Badan_Rynku_i_Badan_Spoecznych.pdf] – wymagają one „szczególnej staranności” oraz środków ostrożności ze strony badaczy. W niniejszym Przewodniku szczegółowo omówiono, na czym polega ta „szczególna staranność”. Treść Przewodnika koncentruje się na zagadnieniach etycznych, a nie na technicznej stronie tego typu badań.

Przy prowadzeniu badań omawianego typu:

- najważniejsze jest dobro dzieci i młodzieży – udział w wywiadzie nie może stać się dla nich powodem do niepokoju ani nie może wyrządzić im żadnej szkody;
- rodzice lub dowolne osoby pełniące rolę opiekuna dziecka lub młodej osoby biorącej udział w projekcie badawczym muszą mieć pewność, że bezpieczeństwo młodego respondenta, a także przestrzeganie jego praw i interesów zostało w pełni zagwarantowane;
- moderatorów/ankieterów oraz innych badaczy biorących udział w projekcie należy chronić przed wszelkimi nieporozumieniami lub ewentualnymi oskarżeniami o niewłaściwe postępowanie w związku z faktem, że w ramach badania mają kontakt z dziećmi lub młodzieżą;
- organy władz oraz ogół społeczeństwa muszą mieć pewność, że wszystkie badania z udziałem dzieci i młodzieży są realizowane zgodnie z najwyższymi standardami etycznymi i że nie ma mowy

o żadnych nadużyciach w stosunku do uczestniczących w nich dzieci i młodzieży.

Jeden z problemów polega na tym, że nie istnieje obecnie jedna powszechna międzynarodowa definicja „dzieci” ani „młodzieży” itp. Definicje te mogą się od siebie różnić nawet w ramach tego samego państwa, w zależności od rodzaju podejmowanej działalności. Ponieważ niezwykle trudno byłoby uzgodnić ogólną definicję dla spełnienia powyższych celów w oparciu o czynniki takie jak np. umiejętności poznawcze dziecka, w niniejszym Przewodniku przyjęto proste, praktyczne podejście do omawianego zagadnienia. Przy realizacji badań z udziałem dzieci i młodzieży należy więc przestrzegać następującej procedury:

1. Działania badacza muszą być zgodne ze wszystkimi odnośnymi definicjami zawartymi w krajowych kodeksach dobrych praktyk oraz/lub w ustawodawstwie danego kraju.
2. W razie braku szczegółowych definicji krajowych przyjmuje się, że „dzieci” to osoby w wieku poniżej 14 lat, a „młodzież” – osoby w przedziale wiekowym 14–17 lat.

Jak się wydaje, nie da się sformułować szczegółowych, odrębnych zasad dla różnych grup wiekowych. Trudno jest na ogół jest zadawać identyczne pytania czy rozmawiać na ten sam temat z młodym respondentem w wieku lat 7 i takim, który ma 13 lat, ale jest to jest zwykle kwestia zdrowego rozsądku i dobrych praktyk badawczych, a nie etyki. Badacze muszą być jednak wyczuleni na sytuacje, kiedy ze względu na wrażliwy charakter badań lub okoliczności wywiadu należy przy wywiadach z dziećmi i młodzieżą z dowolnej grupy wiekowej zachować szczególną staranność. Głównym kryterium zawsze powinien być następujący wskaźnik: gdyby rodzic lub inna osoba odpowiedzialna za dziecko dowiedziała się o treści lub okolicznościach wywiadu, nie miałyby powodu do zdenerwowania czy zaniepokojenia.

Ponadto wywiady z dziećmi i młodzieżą należy zawsze realizować zgodnie ze wszystkimi ogólnymi zasadami określonymi w głównym Międzynarodowym Kodeksie ICC/ESOMAR, jak również z wymogami w zakresie ochrony danych oraz innymi odnośnymi przepisami prawa oraz zasadami określonymi w krajowym kodeksie dobrych praktyk badawczych (o ile taki istnieje).

WYMOGI

(A) DZIECI PONIŻEJ 14 LAT

1. W przypadku prowadzenia badania w „środowisku chronionym”, tzn. w miejscach takich jak szkoła czy ośrodek zajęć rekreacyjnych, w których można wskazać osobę odpowiedzialną za bezpieczeństwo dzieci, przed przeprowadzeniem jakiegokolwiek wywiadu należy uzyskać pozwolenie osoby dorosłej odpowiedzialnej za nadzorowanie danej placówki (np. nauczyciela).
2. Realizując badanie w dowolnym innym środowisku, np. w domu, na ulicy czy w innym miejscu publicznym, należy uzyskać zgodę rodzica, opiekuna lub innej osoby, której rodzic powierzył odpowiedzialność za dziecko (np. niania, opiekunka czy sąsiad/ka), a dopiero w następnej kolejności można zwrócić się do dziecka z zamiarem przeprowadzenia wywiadu. Pod żadnym pozorem nie można zwracać się do dziecka z zamiarem przeprowadzenia wywiadu, jeśli nie towarzyszy mu osoba dorosła.
3. Zwracając się o zgodę na przeprowadzenie wywiadu, należy przekazać osobie odpowiedzialnej za dziecko dostateczne informacje, na podstawie których będzie mogła ona podjąć przemyślaną decyzję co do udzielenia lub odmowy takiej zgody. Jeżeli nie ma możliwości, aby dana osoba zobaczyła lub usłyszała pytania, które mają zostać zadane, należy wyjaśnić tematykę i ogólny charakter wywiadu oraz przekazać wyjaśnienia dotyczące pytań, które mogą potencjalnie dotyczyć wrażliwych tematów, speszyć młodego respondenta itp. Tożsamość osoby udzielającej zgody na wywiad należy odnotować na piśmie, natomiast nie ma zazwyczaj potrzeby uzyskiwania zgody w formie pisemnej.

4. Przy realizowaniu wywiadów z dziećmi dobrze jest zazwyczaj, aby odpowiedzialna osoba dorosła (nie licząc ankietera/moderatora) pozostawała w pobliżu w trakcie wywiadu. Jest to szczególnie istotne w przypadku wywiadów realizowanych w domu respondenta. Nie ma jednak potrzeby, aby osoba ta była obecna w tym samym pomieszczeniu – w niektórych przypadkach może to być wręcz niepożądane ze względów metodologicznych, np. gdyby obecność takiej osoby powodowała zniekształcenie treści udzielanych odpowiedzi.
5. Jeżeli w ramach wywiadu dziecko będzie proszone o przetestowanie jakiegoś produktu, osobie odpowiedzialnej należy zapewnić możliwość zobaczenia tego produktu oraz (jeśli wyrazi ona takie życzenie) samodzielnego wypróbowania go.

(B) WSZYSTKIE DZIECI ORAZ MŁODZIEŻ

6. W badaniach, których elementem jest test produktu, badacz musi dołożyć szczególnej staranności i sprawdzić:
  - czy konsumpcja tych produktów (np. żywność, słodycze) lub kontakt z nimi (np. zabawkami) są bezpieczne. Badacz musi uzyskać potwierdzenie bezpieczeństwa (zazwyczaj w formie pisemnej) od dostawcy produktu, nawet w przypadkach, gdy to dostawca ponosi odpowiedzialność prawną z tytułu ewentualnych szkód wyrządzonych przez produkt;
  - czy młody respondent nie cierpi na żadną alergię, która może mieć znaczenie w danym przypadku (np. uczulenie na orzechy w przypadku testowania produktów z orzechami);
  - że młodzi respondenci nie będą w ramach badania brali udziału w działaniach niezgodnych z prawem (np. konsumpcja alkoholu przez osoby niepełnoletnie);
  - (w miarę możliwości) czy są takie produkty, w przypadku których rodzice lub opiekunowie nie chcieliby, aby dziecko ich próbowało.

7. Planując tematykę, jaką można (lub jakiej nie można) bezpiecznie poruszać w trakcie wywiadu, badacz musi również wziąć pod uwagę stopień dojrzałości młodego respondenta. W wywiadach z dziećmi konieczne może okazać się unikanie określonych tematów (np. takich, które mogą wystraszyć dziecko), natomiast te same tematy często można bezpiecznie omówić z młodzieżą pod warunkiem podjęcia odpowiednich środków ostrożności. Podobnie jak poprzednio, jest to w równym stopniu kwestia dobrych praktyk badawczych, jak i etyki. Tematy, przy których należy zachować szczególną ostrożność w wywiadach z dziećmi i młodzieżą, to zagadnienia mogące wywołać niepokój lub zmartwienie (na przykład relacje w grupie rówieśniczej albo tematy mogące potencjalnie wywołać napięcie między młodym respondentem a jego rodzicami).
8. Zdarza się, że ważne i istotne powody (np. gromadzenie informacji na potrzeby polityki społecznej) uzasadniają poruszanie tematów, przy których niezbędne jest zachowanie szczególnej ostrożności, o czym była już mowa w punkcie 7. W takich przypadkach niezbędne jest przekazanie osobie odpowiedzialnej pełnych wyjaśnień, aby mogła ona podjąć decyzję o wyrażeniu zgody (zawsze w przypadku dzieci, a w miarę możliwości również w przypadku grupy wiekowej 14–17 lat). Należy także podjąć odpowiednie działania, aby młodzi respondenci nie czuli się zmartwieni, zdezorientowani ani wprowadzeni w błąd w związku z zadawanymi im pytaniami.
9. Z reguły nie ma potrzeby, aby w badaniach z udziałem dzieci i młodzieży brali udział moderatorzy/ankieterzy szczególnego typu. Wielu doświadczonych moderatorów/ankieterów jest w stanie dobrze przyswoić sobie zasady pracy z tego typu respondentami. Bardzo ważne jest jednak, aby zawsze sprawdzić, czy osoba mająca prowadzić tego typu wywiady jest odpowiednia i czy może podjąć się tego typu odpowiedzialności. Wymóg ten wynika z rosnącej troski rodziców i ogółu

społeczeństwa w związku z potrzebą chronienia młodzieży, a zwłaszcza dzieci. Sposób bycia moderatorów/ankieterów oraz ich zachowanie w stosunku do dzieci musi budzić zaufanie, a nie podejrzliwość. Bez względu na wymiar zatrudnienia (doraźne, stałe) moderatorzy/ankieterzy powinni przejść specjalne przeszkolenie do tego typu zadań, w szczególności w zakresie zagadnień takich jak podejmowane środki ostrożności, właściwe metody uzyskiwania zgody, swoiste sposoby nawiązywania dobrego kontaktu z dziećmi itp. Moderatorzy/ankieterzy zapoznać się z wymogami zawartymi w niniejszym Przewodniku oraz w głównym Międzynarodowym Kodeksie ICC/ESOMAR oraz przestrzegać ich. To samo dotyczy ewentualnych krajowych kodeksów dobrych praktyk lub zasad realizacji wywiadów z dziećmi i młodzieżą.

10. W przypadku sondaży telefonicznych, a tym bardziej internetowych, ustalenie wieku respondenta przy pierwszym kontakcie oraz uzyskanie niezbędnej zgody na wywiad od właściwej osoby odpowiedzialnej często bywa trudne. Mimo tych trudności badacz powinien jednak dążyć do postępowania zgodnie z zasadami określonymi w niniejszym Przewodniku. Wskutek takiego podejścia okazać się może, że badań pewnego typu nie należy podejmować. W razie wątpliwości – lub w tych rzadkich przypadkach, kiedy odpowiedniejsza wydaje się inna, alternatywna procedura postępowania – badacz powinien skonsultować się z Komisją ESOMAR ds. Standardów Zawodowych (ESOMAR Professional Standards Committee) lub krajowym stowarzyszeniem zrzeszającym badaczy oraz/lub instytucje badawcze.

ESOMAR

Eurocenter 2

Barbara Strozziilaan 384

1083 HN Amsterdam

Holandia

Tel +31 20 664 2141

Fax +31 20 664 2922

E-mail: professional.standards@esomar.org

www.esomar.org

ESOMAR jest ogólnosiwiatową organizacją działającą na rzecz doskonalenia badań rynków, konsumentów i społeczeństw.

ESOMAR to ogólnosiwiatowa organizacja, licząca 5 000 członków w ponad 100 krajach świata, która stawia sobie za cel podnoszenie standardów badań rynków, konsumentów i społeczeństw, a także propagowanie użyteczności badań rynku i opinii jako sposobu na wykrywanie rzeczywistych problemów i podnoszenie efektywności procesów decyzyjnych.

Dla wspierania tego nieustannego dialogu, ESOMAR tworzy bogaty program wydarzeń branżowych i imprez tematycznych, publikacji i komunikatów, a także aktywnie promuje ideę samoregulacji oraz opracowania ogólnosiwiatowego kodeksu dobrych praktyk.

www.esomar.org